

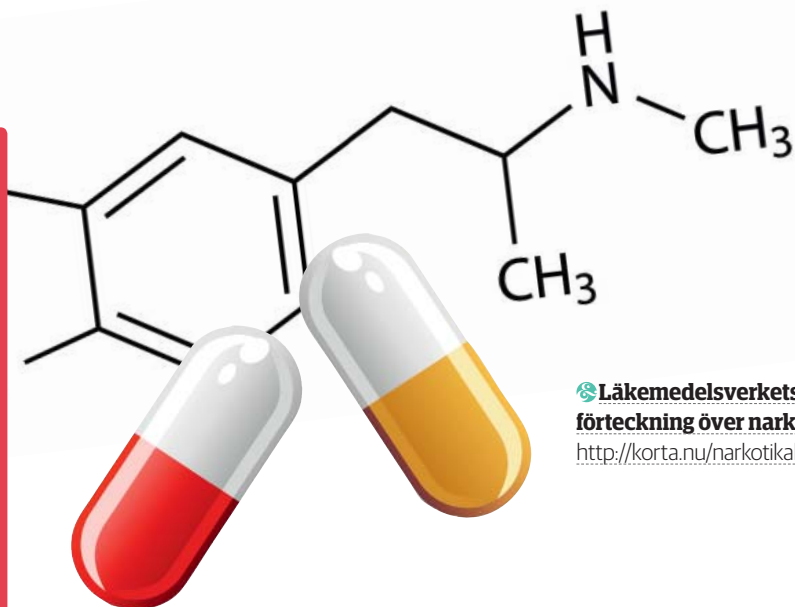
Nya droger. Nya substanser flödar in via internet och döden kan finnas paketerad i ett harmlöst kuvert. Till sjukhusens akutmottagningar kommer patienter förgiftade av droger som personalen aldrig har hört talas om.

TEXT **MARIA EJD** ILLUSTRATION **GUNILLA ELAM**

Ojämn kamp mot drogerna

Läkemedelsverkets
förteckning över narkotika:
<http://korta.nu/narkotikalista>

Ambulansen kommer till akutintaget med en intox. Patienten är kanske medvetslös, kan ha kramper eller hög feber. Sjuksköterskan Åsa Svensson vid akuten på Visby lasarett har varit med om det flera gånger. Men hon står inte handfallen.

– För oss är det självklart att se till att vitala funktioner fungerar. Det vi är bäst på är ju det akuta omhändertagandet, säger hon.

Däremot händer det ofta att hon inte vet vilken drog patienten har tagit. Det finns mängder att välja på.

DE KALLAS nya psykoaktiva substanser; NPS, drogerna som väller in via internet. I ett laboratorium på 1980-talet letade kemiprofessor John W Huffman och hans forskarteam efter cannabinoïder utan hallucinogena effekter. Målet var att hitta smärtstillande läkemedel för användning i bland annat cancervård. Resultatet blev hundratals

”Myndigheter och lagstiftare har svårt att hålla jämna steg med kemisterna, oftast från Kina och andra länder i Asien.”

TVÅ SUBSTANSER

Syntetiska katinoner och syntetiska cannabinoïder utgör två tredjedelar av de nya psykoaktiva substanserna, NPS.

syntetiska cannabinoïder som uppfinningsrika kemister med helt andra avsikter kom att utveckla till droger. 2004 kom spice.

Ett par år senare fick utredaren Anders Persson på Folkhälsomyndigheten en ny arbetsuppgift. Han skulle följa utvecklingen av nya droger. På den tiden kom rapporter om ett tiotal substanser per år från länderna inom EU. I fjol fick EU:s drogmyndighet, EMCDDA, in 101 sådana rapporter och numera följer tre utredare på Folkhälsomyndigheten utvecklingen.

Människans uppfinningsrikedom vet knappt några gränser och myndigheter och lagstiftare har svårt att hålla jämna steg med kemisterna, oftast från Kina och andra länder i Asien. När en substans har narkotikaklassats skapar de snabbt andra, nästan likadana.

UPPFINNINGSRIKEDOMEN gäller inte bara nya droger, den som eftersträvar ett rus hittar också nya sätt att använda etablerade substanser. Som tramadol. Unga grabbar från Malmös förorter fick det utskrivet mot smärta i rygg eller knä och upptäckte att medicinen förstärkte effekten av cannabis. Nu har tramadol blivit en ny favoritdrog bland unga i Malmö.

De senaste åren har också rapporterats om dödsfall efter överdoser av ett smärtstillande pläster. Fentanylpläster stjäls – ibland direkt från patienters hud, ibland ur soporna från ett äldreboende. Enligt Giftinformationscentralen används de i

Tusentals analyser varje år

När narkotikabrott misstänks skickas proverna till Rättsmedicinalverket.

Där, på Sveriges enda rättskemiska laboratorium, utvecklar kemister ständigt nya analysmetoder. Sedan LC-MS-TOF-tekniken kom (Liquid chromatography time-of-flight mass spectrometry) har det blivit möjligt

att spåra droger som MDPV och spice i urin eller blodprov.

I jakten på nya psykoaktiva substanser analyserar de tusentals prover varje år. Lena Ström är biomedicinsk analytiker och ansvarig för en del av de analyser som görs i urin.

– Vi skyndar oss att föra in nya droger på våra bevakningslistor, men takten har ökat och det är svårt att hinna uppdatera analysmetoderna. Numera registreras omkring 100 substanser i Europa varje år, säger hon.

Med LC-MS-TOF kan man skapa ett re-

ferensbibliotek över kända substanser och söka efter dem, men tekniken kan också användas för att identifiera substanser som är okända för laboratoriet. Ett stort antal olika substanser kan identifieras i ett enda urin- eller blodprov.

Vilka droger som är populära märks tydligt vid Rättsmedicinalverkets laboratorium. På listan över de vanligaste substanserna i urinprov finns metylfenidat, ett läkemedel som förskrivs legalt vid behandling av adhd, men som också kan missbrukas. ◀

strimlad form för att röka, tugga eller lägga i tepåsar.

GIFTINFORMATIONSCENTRALEN

är en viktig länk i kampen mot drogerna. Där tar de emot samtal från personer som har tagit droger, oroliga anhöriga och, inte minst, sjukvårdspersonal som behöver snabba råd om hur de ska agera om en patient är påverkad av en drog de inte känner till. All information förs in i en databas som innehåller behandlingsriktlinjer.

Länderna inom EU rapporterar om nya droger till drogmyndigheten EMCDDA. En tredjedel av rapporterna kommer från Sverige, enligt Nationellt forensiskt centrum, NFC. Det beror inte på att drogproblematiken är värre här än i övriga Europa, snarare på att Sverige är bra på att upptäcka, samla in, analysera och rapportera om de droger som finns.

Mycket kräver samarbete. Nätverket Nadis är ett exempel där Folkhälsomyndigheten samverkar med beroendevården, åklagare och olika myndigheter för att kartlägga den aktuella narkotikasituationen i Sverige.

Ett annat exempel är Strida-projektet. Strida står för Samverkansprojekt kring toxicitetsutredning och riskbedömning av internetdroger baserat på laboratorieanalyser. Det är ett samarbete mellan Giftinformationscentralen och Karolinska universitetetslaboratoriets avdelning för klinisk farmakologi som riktar sig till sjukhusens akutmottagningar.

Blod- och urinprover från förgiftade patienter skickas direkt till farmakologilaboratoriet.

APOTEKAREN Matilda Bäckberg delar sin arbetstid mellan Giftinformationscentralen och Strida-projektet.

– Med de nya drogerna följer ingen bipacksedel så det är svårt att förutse vilka effekterna är innan de märks, men vi försöker dokumentera effekterna av akut förgiftning för att få en bild av vad en överdosering innebär, säger hon.

Strida-projektet har vuxit under de fem år det har pågått och numera

NÅGRA SUBSTANSER DET TALAS OM

Alfa-PVP – liknar MDPV, men verkar ha en svagare effekt.

Desomorfin – Krokodil eller den "ryska dödsdrogen". Ger fjälliga hudskador och sägs fräta sönder huden. Symtom som nämns är gråaktig hy, bölder och i värsta fall synliga benpipor.

Mefedron – en substans som ligger nära katinon som är den verksamma substansen i kat. Effekten har beskrivits som en blandning mellan ecstasy och amfetamin.

MDMA eller ecstasy – gör att hjärnan överproducerar serotonin. Effekten har beskrivits som: "först jätteglad, sedan jättelelsen."

MDPV – metylendioxiyprovaleron. Vitt eller gulaktigt pulver som ger liknande effekter som amfetamin och ecstasy. Kan ge akuta psykosliknande tillstånd.

MT-45 – har effekter liknande opioider med sedering, analgesi och andningsdepression. Kan även leda till nedsatt hörsel.

KÄLLOR: DRUGSMART, LÄKARTIDNINGEN, LÄNSSTYRELSEN I ÖSTERGÖTLAND, LÄKEMEDELSVERKET, INTERNETMEDICIN

PMMA – amfetaminliknande substans som liknar ecstasy, men är betydligt farligare. Kallas ibland för Superman. Ger värme-slag, förvirring och angriper kroppsliga organ.

Skunk – ett cannabispreparat med stark doft och höga halter av THC (delta-9-tetrahydrocannabinol). Risken att drabbas av psykos är högre än vid vanligt cannabis.

Spice – torkade örter eller växt-delar där den syntetiska cannabinoïden har tillsatts. Symtom som rinnande nästa, hosta, irriterad hals, extrem trötthet och ångest kan uppstå.

3-MMC – tillhör gruppen katinoner. Ger hög puls och högt blodtryck. Kan leda till nedsatt syn.

analyseras flera hundra prover per år.

FÖR NÅGRA år sedan handlade många av samtalen till Giftinformationscentralen om drogen MDPV och om uppvarvade, aggressiva patienter som viftade och slogs, berättar Matilda Bäckberg. Nu heter substanserna i stället α -PPP, α -PHP, α -PVP, α -PBP, MD-PBP. Eller något annat.

– Vi får också in oroväckande många rapporter om fentanylanaloger. De påminner om fentanyl

men man vet ännu inte om de är mer eller mindre potenta. Däremot vet man att det är en opioid och att en överdos är svår att överleva, säger Matilda Bäckberg.

EMCDDA skriver i årets lägesrapport att drogrelaterade skador och dödsfall ökar i Europa. Myndigheten tror att det beror på de nya drogerna. ◀

Läs mer:
www.emcdda.europa.eu

► Mats Månsson, Annika Skärlund och Lotta Kindberg ser fram emot den nya mottagningen.

Tar upp

Ny strategi. När MDPV fick fäste i Norrköping stod socialarbetare och sjukvårdspersonal handfallna. Nu tar de upp kampen mot de dödliga drogerna med en integrerad mottagning.

TEXT **MARIA EJD**

FOTO **ANNA SIMONSSON**

Plötsligt sprang psykotiska personer ut på E 4:an, kastade sig från broar, hoppade från balkonger, skar sig. En ny drog hade kommit till Norrköping. Snart blev den känd som MDPV – apdamm, badsalt eller kannibaldrog. Polisen, socialtjänsten och sjukvården mötte missbrukare, en del av dem drogfria sedan flera år, påverkade av en substans som gjorde dem galna.

Mest oförberedd var den somatiska vården som plötsligt fick ta emot påverkade patienter med svåra skador som var mer intresserade av sprit och stickverktyg än av vård och behandling.

– Vi är förberedda på att ta emot patienter som är abstinenta och ibland

psykotiska. På den somatiska sidan är de vana vid patienter som ligger stilla på en brits och som vill ha hjälp, säger Mats Månsson, verksamhetsutvecklare vid beroendekliniken på Vrinnevisjukhuset i Norrköping.

NÄR DET var som värst kunde MDPV-påverkade narkomaner komma till psykakuten fasthållna av åtta kämpande poliser. Nu har det lagt sig. Inte för att flödet av narkotika eller antalet missbrukare har minskat drastiskt. Snarare för att missbrukarna har lärt sig att dosera drogen. Om det krävs ett par gram för att få det önskade ruset av mer etablerade droger, räcker det med en mikrodos av MDPV.

– Missbrukare som överdoserat

kampen tillsammans

fick sådana temperaturstegringar att kroppen riskerade att torka ut. Katinjorerna är så potenta att missbrukaren är körd i botten på en vecka. Kroppen klarar inte mer, man går på högvarv – äter inte, dricker inte, sover inte, säger Lotta Kindgren, vårdenhetschef på beroendekliniken.

MDPV HAR fått fäste i Norrköping, och i närliggande städer som Västerås och Eskilstuna. Varken polisen, socialtjänsten eller personalen på beroendekliniken kan riktigt säga vad det beror på. Slump, nedlagda industrier med hög arbetslöshet och höga ohälsotal som följd – eller kriminella nätverk som har delat upp städer mellan sig?

MDPV finns i hur många varianter som helst. När en substans har narkotikaklassats dyker en liknande upp. Nu pratas om PV och kristaller i Norrköpings missbrukarkretsar.

DE NYA drogerna ställer nya krav. Annika Skärlund, sjuksköterska på beroendekliniken, säger att hon numera är mer uppmärksam på patienternas ansiktsuttryck, på deras ögon, på hur de uttrycker sig. Hon är mer vaksam i dag än för några år sedan.

– Alkohol, amfetamin, heroin – effekterna av det har vi lärt oss. Nu vet vi inte längre vad patienterna har tagit. De vet det knappt själva, så vi får utgå från en symtomatisk bedömning och behandla allt eftersom. Vad cannabis leder till efter några år ser vi, tiden får utvisa vilka skador de nya drogerna orsakar. Det oroar mig att ungdomar i dag är så gränslösa med vad de gör mot sina kroppar.

Polis, socialtjänst och beroendevård har insett att något måste göras.

– Vi måste helt enkelt samverka. Folk dör ju, säger Lotta Kindgren.

Om allt går som planerat öppnar en integrerad mottagning med socialarbetare och sjukvårdspersonal i höst. Det har tagit sin tid, men alla – inklusive politikerna – är överens: de måste ta ett samlat grepp för att lindra effekten av drogerna.

OLIKA huvudmannaskap har inneburit olika beslutsvägar och olika slutsatser om vilka åtgärder som bör sättas in. Socialtjänsten kan ha haft en person aktuell för utredning, så går det en tid och plötsligt ser socialsekreteraren ett akut behov av inläggning på beroendekliniken.

– De har kunnat ringa hit och säga: ”Nu måste ni lägga in Kalle”, utan att vi vet något om Kalle. Är han över huvud taget motiverad för avgiftning och vård? Dessutom ska bedömning-

”Nu vet vi inte längre vad patienterna har tagit. De vet det knappt själva”

en göras av läkare, och vi har bara en, säger Lotta Kindberg.

Krånglet har verkat åt motsatt håll också. Sjukvårdspersonal som snabbt velat få tag på Kalles socialsekreterare har mötts av återkommande besked om att hen är upptagen.

PÅ DEN integrerade mottagningen ska besluten tas gemensamt. De hoppas att kunskap och resurser ska användas på ett smartare sätt, att människor ska kunna få snabb hjälp och ett smörgåsbord av olika lösningar.

– Det kan bli en direktkanal till psykiatri, abstinensvård, stödinsatser

► – Jag träffade en kvinnlig heroinist som varit ren fem år när hon tog MDPV. På en vecka var hon i sämre skick än efter 15 års heroinmissbruk, berättar Mats Månsson.

eller intensiva behandlingsinsatser, säger Lotta Kindgren.

Olle Johansson, enhetschef på socialkontorets vuxenenheter, adderar boendestöd, förberedelser för arbete och samtalsterapi. Han hoppas dessutom på bättre uppföljande arbete. På att få svar på frågor som: ”Så här går det för dem som använder MDPV.” Det vet ingen riktigt i dag.

– En stor vinst är att vi kan göra gemensamma bedömningar av patienterna, eller klienterna. Vi har olika kunskaper och ser olika saker, säger Annika Skärlund.

Flyttbara tvärprofessionella team ska finnas där behoven finns – på akuten, på stan eller hemma hos någon. Teamen ska fånga upp, kartlägga och se till att rätt resurser sätts in. Ingen patient eller klient ska behöva hamna mellan två stolar.

– Jag tänkte länge att det är en hopplös kamp vi för, sedan kom SBU:s rapport om beroende som visar att behandling har effekt. Men vi måste ha realistiska mål. Nyttan med vårt arbete kan vara att minska lidandet, säger Olle Johansson. ◀

TEXT **MARIA EJD**
FOTO **ANNA SIMONSSON**

► **Sjuksköterskan Alexander Holmstedt möter ungdomar som måste ha tramadol varje dag för att fungera.**

Gammalt läkemedel blir ny drog

Lokala trender. Etablerade och lagliga läkemedel används på nya sätt. I Malmö har tramadol blivit en favoritdrog bland ungdomar.

Det började för kanske sex år sedan. Idrottskillar från Rosengård och andra förorter kom till

”Det som kanske börjar som ett helg-nöje utvecklas ganska snart till ett svårt beroende.”

vårdcentralerna med idrottsskador och fick tramadol utskrivet. Då sågs det som ett bra alternativ till klassiska morfinpreparat. I dag är det en av de vanligaste drogerna bland ungdomar i Malmö som vill förhöja effekten av cannabis.

– Drogen har verkligen satt sig här, men förekommer knappast alls i Västra Götaland eller i Stockholm.

Varför det är så vet man inte, kanske för att tongivande personer börjar och får andra att följa efter, säger Alexander Holmstedt, sjuksköterska på Maria Malmö; en beroendemottagning för unga.

SPRIDNINGEN gick snabbt. Från killar med idrottsskador och ungdomar som ville sluta röka cannabis spred sig ryktet att det här var ett preparat man mätte bra av. Och särskilt stark blev den euforiska kicken när det kombinerades med cannabis. Till och med städning blev roligt, sas det.

På Maria Malmö ser de avigsidorna. Det som kanske börjar som ett helg-nöje utvecklas ganska snart till ett svårt beroende och det är inte

ovanligt att de möter ungdomar som måste ha ett till två gram per dag för att fungera.

– Abstinensen är annorlunda än den från cannabis, som kroppen inte blir fri från förrän efter omkring en månad. Tramadol har en halveringstid på sex timmar och abstinensen är kraftig. Som att ha influensa utan feber, med svettningar, ångest, diarré och muskelvärk, säger Alexander Holmstedt.

DEN ALLVARLIGASTE effekten av preparatet är att det sänker kramptröskeln. Missbrukare kan ramla ihop när som helst och var som helst och kommer inte ihåg det efteråt. Upprepade kramper kan leda till permanent epilepsi.

Alexander Holmstedt berättar att de fortfarande lär sig om effekterna av tramadol. Den behandling de erbjuder i dag är nedtrappning, samtal och medicinsk uppföljning med läkarkontakt.

– Vi hjälper också ungdomarna med att förutse vad som händer under abstinensen eftersom den leder till så svår ångest.

För den som lider av psykisk ohälsa kan substansen ha en ångestdämpande effekt. För andra är effekten ofta den motsatta.

– Personer utan psykiskt illamående i botten brukar i stället rapportera att preparatet får dem att känna sig yra och illamående och att de har svårt att koncentrera sig.

MISSBRUK HAR lett till dödsfall. En del av farligheten i drogen ligger i att den, i likhet med antidepressiva läkemedel, höjer serotoninhalten vilket kan leda till serotonergt syndrom där det främsta symtomet är kramper, andningsdepression och arytmier.

– Det innebär att man blir förgiftad av sitt eget serotonin och det är ett livsfarligt tillstånd, säger Alexander Holmstedt. ◀

MARIA EJD

LOKALA SKILLNADER

◉ Olika preparat får fäste i olika städer, enligt en jämförelse av droganvändningen i de tre storstäderna. Medan tramadol är den tredje vanligaste drogen i Malmö förekommer den knappast i Stockholm och Göteborg. Där är cannabis, alkohol och spice de vanligaste primärdrogerna.

Källa: Maria-mottagningarna i Stockholm, Göteborg och Malmö – ungdomar i öppenvård 2014, rapport av Maria Almazidou med flera. Linnéuniversitetet och Trestad 2, Storstädernas satsning mot cannabis.

Jakt på nätet och i avlopp

Folkhälsomyndigheten har spanare som föreslår regeringen vilka substanser som bör klassificeras som narkotika eller hälsofarlig vara.

Folkhälsomyndigheten har regeringens uppdrag att samordna insatserna mot droger. Utredaren Anders Persson har följt utvecklingen under nio år. Från början var han ensam, i dag är de tre som på heltid kartlägger och rapporterar.

Han beskriver förändringen under de nio åren som enorm.

– Det sköt fart 2009 när de syntetiska cannabinoiderna, eller spice, kom till Sverige. 2006 rapporterade EU-länderna knappt ett tiotal substanser till drogmyndigheten EMCDDA. I fjol rapporterades över 100.

FOLKHÄLSOMYNDIGHETEN har inom nätverket Nadis samlat en bred referensgrupp från olika områden för att stoppa de nya drogerna. Utredare, kemister, tulltjänstemän och poliser går igenom litteratur, analyserar avloppsvatten och spanar på icke-officiella webbplatser, på flygplatser och i hamnar. Ändå hinner inte utredarna föreslå reglering av alla substanser de får kännedom om.

De fokuserar på de farligaste drogerna, de som leder till allvarliga förgiftningar och till dödsfall. Framför allt på opioider och hallucinogena droger som ofta förekommer in-dränkta på frimärken eller oskyldiga klistermärken. Så kallade blotters.

Även om svenska myndigheter blir bättre på att hålla jämna steg med tillverkarna finns det en administrativ tröghet i systemet som gynnar försäljarna. Sverige, i likhet med flera andra EU-länder, narkotikaklassar enskilda preparat. I Norge och Danmark narkotika-

klassas hela familjer av substanser, vilket gör processen snabbare, men också mer rättsosäker, enligt Anders Persson.

▶ Anders Persson

NETTANOLIV

– **JAG TROR** på att reglera familjer av substanser på en vetenskaplig grund, men det finns nackdelar. Det kan till exempel leda till att rökavvänjningspreparat blir otillåtna för att hela gruppen är förbjuden, säger han.

En utredning ska tillsättas för att undersöka vilken väg Sverige bör gå. Ett sätt är att tillfälligt förbjuda substanser under tiden de utreds för klassificering. Det skulle innebära att beslag kan göras även om substansen inte har hunnit bli reglerad och olaglig. ◀

MARIA EJD

◉ **Läs rapporten:** <http://korta.nu/fhm>

FÖRSTÖRANDELAGEN

I väntan på ett regeringsbeslut om klassificering av en substans som narkotika eller som hälsofarlig är det möjligt att omhänderta och förstöra sådant som kan användas i missbrukssyfte. Lagen kom 2011 och ger polis och tulltjänstemän rätt att omhänderta substanser. Åklagare får besluta om förstörande.

Källa: Åklagarmyndigheten

